

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Doğumunun 200. yılında Luigi Arditi ve Türk Kasidesi

Arditi'nin adını ilk olarak 19. yüzyıl Beyoğlu'nun Avrupalı müzik yaşantısını araştırırken keşfeden yazarımız; yetenekli bestecinin İstanbul'a gelişini takiben müzikal hayatının izlerini, "müziğin evrensel dilinden" yola çıkılarak Sultan Abdülmecid için bestelemiş olduğu *Türk Kasidesi*'ni büyüteç altına alıyor.

"Hayatı, birçok yetenekli bestecinininki gibi mücadelelerden, hayal kırıklıklarından ve endişelerden yoksun değildi. Cesaret ve azim gibi pratik erdemleri ve her şeyden önce zorluklarla yüzleşme ve üstesinden gelme kapasitesini maceracı deneyimleri sonucu elde edinmişti. Kendisinin şu an dünyanın en sevilen İtalyan opera şefleri arasında olduğuna hiç şüphe yoktur"; Barones Marie Antoinette von Zedlitz İtalyan kemancı, besteci ve orkestra şefi Luigi Arditi'nin anılarını 1896 tarihli *My Reminiscences* kitabında bir araya getirirken onu böylesine yüceltici sözlerle okurlarına takdim ediyordu, (Luigi Arditi, *My Reminiscences*, Dodd, Mead and Company, New York, 1896). Arditi'nin hayatı gerçekten de Barones von Zedlitz'in altını çizdiği gibi maceralarla doluydu ve kendisinin de anılarında aktardığı gibi operalarını idare etme mutluluğunu tattığı Rossini, Donizetti, Verdi, Wagner, Meyerbeer, Auber, Gounod ve Delibes gibi bestecileri şahsen ve yakinen tanıdı. Arditi'nin adını ilk olarak 19. yüzyıl Beyoğlu'nun Avrupalı müzik yaşantısını araştırırken keşfetmişim. Zira 1856-1857 sezonunda Pera'daki Naum Tiyatrosu'nun direktörü olarak İstanbul'a da gelmişti Arditi ve *My Reminiscences* burada geçirdiği günlere dair de birbirinden enteresan anılar içeriyordu. Üstelik İtalyan maestro sözleri Osmanlıca olan bir kaside bestelemiş ve Sultan Abdülmecid'e ithaf ettiği bu eserini hem Naum Tiyatrosu'nda hem de Padişah'ın

Luigi Arditi, (Harvard Theatre Collection, Wikimedia Commons)

huzurunda Dolmabahçe Sarayı'nda idare etmiş, o gün saraya sunduğu kırmızı kadife ciltli el yazması partiyonu saray kütüphanesinde yıllarca kala kalmış ve sonrasında İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ne intikal etmişti. Üzerinde "Şevketlü Abdülmecid Han" için "Ardit kullarının tanzim eylediği şarkı" yazılıydı, (Katalog no: 700B/343).

Luigi Arditi 16 Temmuz 1822'de kuzey İtalya'nın Piemonte bölgesindeki Crescentino

Logo Bicentenario Arditi

kasabasında dünyaya geldi. Doğumunun tam da 200. yılında kütüphanemin rafından alıp okuduğum hatıratının sararmış sayfalarını çevirirken İngiliz gazeteci ve müzik kritiği William Beatty-Kingston'ın kızı olan Barones von Zedlitz'in Arditi hakkındaki görüşlerine katılmamak gerçekten de imkansız. Üstelik doğumunun 200. yılı vesilesiyle Crescentino'da da Arditi'yi anmak üzere 24-26 Haziran'da maraton konserler düzenlenmiş. Ayrıca kasabada Maestro'nun hatırasını yaşatan bir de bando var: Banda Musicale "Luigi Arditi". İtalyan posta idaresi de, tasarımını Riccardo Laio'nun yaptığı, özel Arditi damgasıyla pulları damgalayacak o haftasonu. Bütün bunları Riccardo Laio'nun bana yolladığı elektronik postadan okuyorum.

Arditi'nin müziğe olan düşkünlüğü daha 7 yaşındayken babasından oyuncak yerine bir keman istemesiyle kendini belli etmişti. Sonradan Milano Konservatuvarı'nda Bernardo Ferrara ile keman çalışacak ve Nicola Vaccai'den kompozisyon dersleri alacaktı. İlk operası *I Briganti*'yi de 1840'da burada henüz öğrenciyken bestelemiş ve yapıt konservatuvarda sahnelenmişti. Arditi'nin kariyeri 1842'deki mezuniyetinin ardından bir süre şeflik yaptığı Milano'daki Teatro Re ve Teatro Carcano gibi operalarda ilk olarak şekillenmeye başlayacaktı. Ancak içindeki macera şevki onu kendi topraklarının ötesinde bir kariyer arayışına itecekti. Nitekim 1846'da yakın arkadaşı, besteci ve kontrbasçı Giovan-

Luigi Arditi'nin 1896'da yayımlanan anıları 'My Reminiscences'

Barones Marie Antoinette von Zedlitz

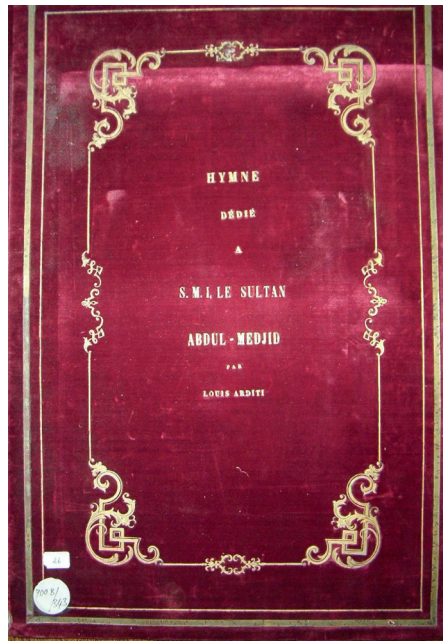

Dük Antonio Litta, (ressam Eliseo Sala)

Virginia Ardit

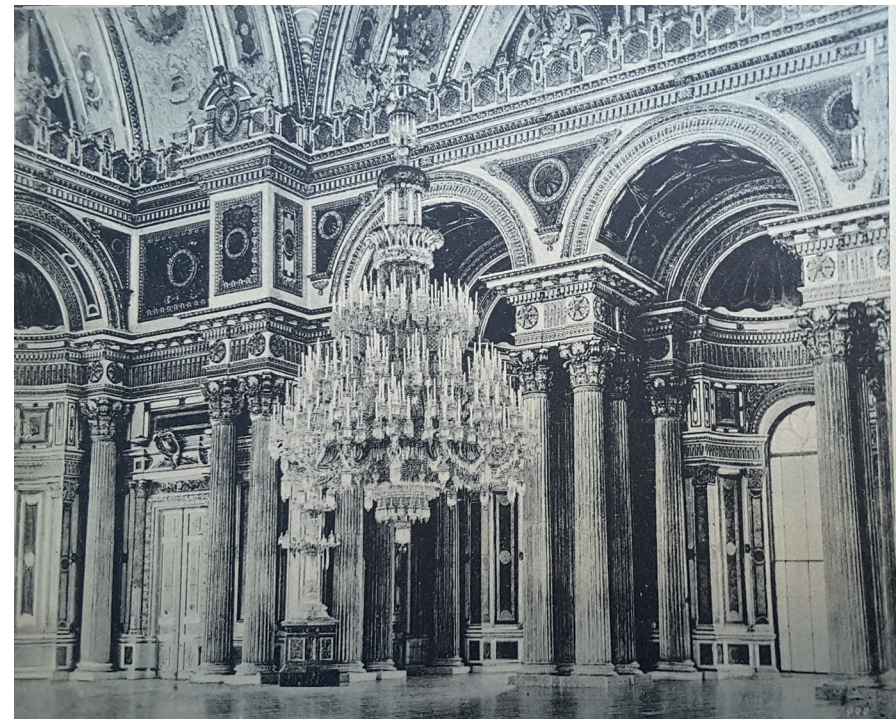
ni Bottesini ile birlikte, operalar sahnelemek ve konserler vermek üzere İngiltere'ye doğru yola çıkmak üzerelerdi ki La Scala'da locası bulunan Milano'nun önde gelen düklerinden Antonio Litta'nın onurlarına verdiği veda yemeğinde kaderleri bir anda değişmiş ve İngiltere yerine o davette teklif aldıkları Havana'ya hareket eden bir gemide kendilerini bulmuşlardı. Dahası bu iki aylık fırtınalarla dolu deniz yolculuğunda opera orkestrası

Arditi'nin Sultan Abdülmecid'e sunduğu Türk Kasidesi'nin notası, (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi)

ve korusu da onlara eşlik ediyordu. Ardit on yıl boyunca kalacağı Amerika kıtasından Avrupa'ya o dönem hiç geri dönmeyecekti. Havana'daki İtalyan Opera Kumpanyası'yla verdiği temsiller dışında New York ve Chicago gibi Amerikan şehirlerinde de operalar idare etti.

1856 Ardit'nin hayatında önemli bir dönüm noktası oldu; *La Spia* operası New York'ta sahnelenmiş ve aynı yıl Amerikalı eşi Virginia Warwick ile evlenmişti. Nitekim Virginia'ya olan şükranlarını Ardit anılarında "Onun sevgili yoldaşlığı hareketli kariyerim boyunca yelkenlerimi ne zaman indirmem gerektiğini anlamamda, fırtınalı bir yaşam dalgasını sakin kılmamda ve beni muhtemelen huzurlu sığınaklara götürecek olan o olumlu esintiyi her zaman dikkatli bir şekilde gözetlememde bana çok yardımcı oldu" sözleriyle dile getirecekti. 1856'nın bir başka önemi ise Luigi Ardit'i'nin, nikâhlarının ertesi günü olan 21 Haziran'da, Amerika'dan gemiyle hareketle eşiyle birlikte Londra ve Paris üzerinden Avrupa kıtasına geri dönmesi ve Milano'da bulunduğu sırada kendisine

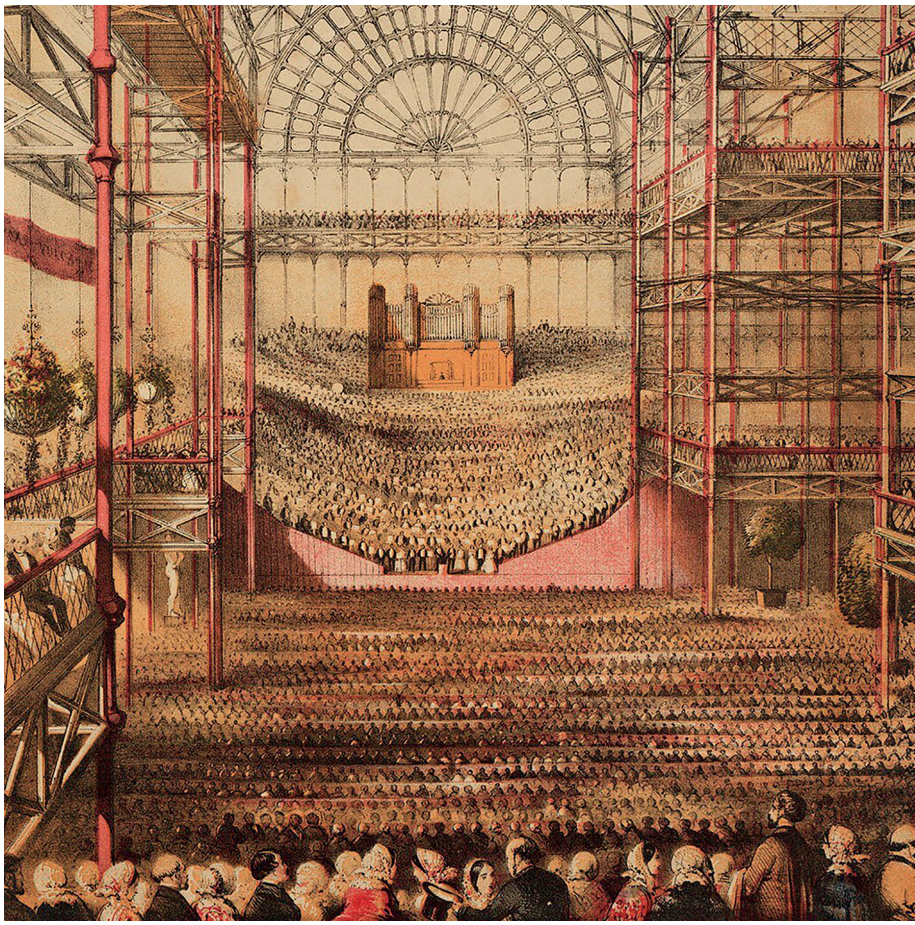
L'entrée du Palais Impérial Dolma Baghtché. Salut de Constantinople.

Eski bir kartpostalda Dolmabahçe Sarayı

yapılan hiç beklenmedik bir angajman teklifini kabul etmiş olmasıydı. Otuz dört yaşındaki Ardit'iye 1856-1857 sezonunda Madrid'deki Teatro del Oriente ve Torino'daki Teatro Regio gibi Avrupa'nın iki önemli tiyatrosundan şeflik teklifleri gelmişti. Ama ona o sezon çok daha yüksek bir maaşla teklif yapan hiç beklenmedik bir tiyatro idaresi daha çıkmıştı ki bu İstanbul'un Naum Tiyatrosu'ydu. Ardit tiyatronun sahipleri ve aynı zamanda emprezaryosu olan Halepli Naum kardeşlerin bu cazip tekliflerini geri çevirmemiş ve Virginia'yı da yanına alarak Venedik üzerinden altı ayını geçireceği İstanbul'un yolunu tutmuştu. Bu sayede merak ettiği Şark yaşamını ve geleneklerini de yakından görebilecekti.

O sezon Ardit İstanbul'da Verdi'nin *Luisa Miller*, *Il Trovatore*, *La Traviata* ve *Ernani* operalarıyla birlikte Donizetti'nin *Lucia di Lammermoor* ve *Lucrezia Borgia* ve Bellini'nin *Sonnambula* ve *Norma* operalarını idare etti. Zira o yıllar Beyoğlu'nun zengin bir opera sezonu vardı. Ancak Ardit kendisini arzularını yerine getirilmediği takdirde

her türlü tehdidi savuran bir İtalyan sanatçı kumpanyası arasında bulmuştu. Padişah da tiyatro civarında işlenen bir cinayetten ötürü artık Naum Tiyatrosu'ndaki saltanat locasını pek teşrif etmiyor, kumpanya temsil vermek üzere Dolmabahçe Sarayı'nda kurulan geçici sahnelerde ağırlanıyordu. Ardit'e kumpanyayla birlikte Dolmabahçe Sarayı'na çeşitli defalar davet edilmekte gecikmedi. Hatta bu temsillerden bir tanesine Virginia da kocasıyla birlikte gitmiş, ancak içeri alınmayınca bir kontrbasın arkasına gizlenerek temsilin verildiği salona girmeyi yine de başarmıştı. O anı eşinin anılarında yayımlanan, annesine yazdığı, bir mektubunda hatırlarken şöyle aktaracaktı Virginia Ardit: "Bütün bir temsil boyunca Sultan'a çok yakın bir mesafede oturdum. Ancak ne yazık ki kafeslerin sıklığından dolayı arkasında bulunan harem kadınlarının sadece mücevherlerinin pırlıltısını seçebildim. Luigi fesi ile çok şıktı ve kendisinden birkaç keman solosu çalması ve bunları tekrarlaması istendi. Sultan o derece memnun kadı ki tercümanını yollayarak Luigi'den

Crystal Palace Viktorya devrinde dev konserlere ev sahipliği yapardı

Padişah hazretlerini Türk usulü ile selamlamasını buyurdu ki bu son derece teferruatlı bir olay. Temsil sonunda elmas ve diğer değerli taşlarla süslü pembe renkli fincan ve tabaklarda bize şahane kahve ve şekerlemeler ikram ettiler”, (*My Reminiscences*, s. 38).

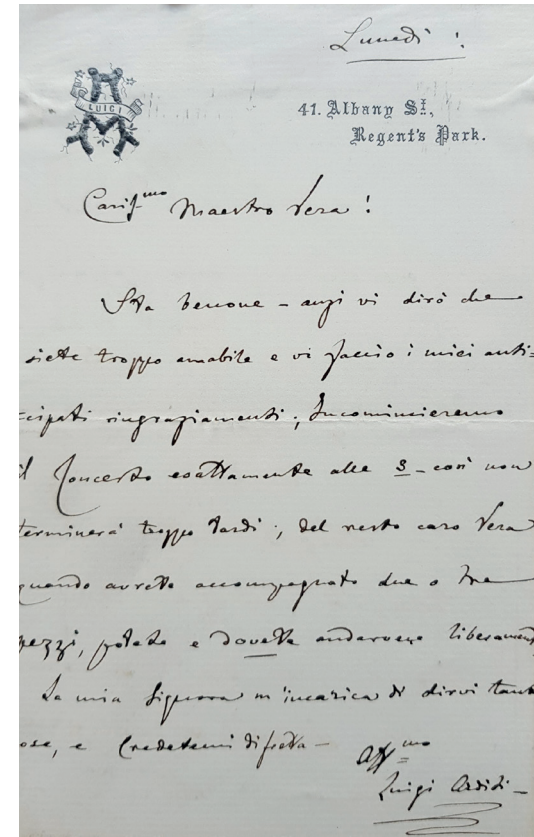
Virginia aynı mektubunda eşinin çok kısa bir süre önce Sultan'a ithafen bir kaside bestelediğini, sözlerinin Osmanlıca olduğunu ve angaje edilen şancıların eseri telaffuz etmekte bir hayli güçlük çektiklerini de yazmaktaydı. Nitekim Arditi'nin Türk Kasidesi'nin (*Inno Turco*) prömiyeri 6 Nisan 1857 Pazartesi akşamı Naum Tiyatrosu'nun kapanış konserinde koro ve solistler tarafından gerçekleştirilmiş, Sultan Abdülmecid'in huzurunda, Dolmabahçe Sarayı'nda ise 15

Nisan Çarşamba akşamı bir bale sunumuyla birlikte Gaetano Donizetti'nin *Lucrezia Borgia* operasının ilk perdesinin de sahnelendiği özel bir temsilde ilk olarak bestecinin idaresinde seslendirilmişti. Padişah da sonuçtan memnun kalmış olmalıydı ki Arditi'yi Mecidi nişanı ile onurlandırdı. Ancak bütün bu başarılarla ve üstelik Naum kardeşlerin kendisini bir sezon sonrası için angaje etme arzularına rağmen Arditi İtalya'ya dönme kararı vermişti. 5 Haziran 1857'de eşi Virginia ile beraber gemiyle İstanbul'dan ayrıldı. Yine de Luigi Arditi'nin yolu Osmanlı sarayı ve bir başka Osmanlı padişahı ile, hiç beklenmedik bir şekilde, on sene sonra tekrar keşişecekti, ama bu defa yer İstanbul değil, Londra olacaktı.

Luigi Arditi'nin 21 Mart 1885 tarihli 'Vanity Fair' dergisindeki karikatürü

1858 yılında Arditi ve eşi Londra'ya yerleşmişlerdi. Londra'da oturdukları adresi çok iyi biliyorum: 41 Albany Street, Regent's Park; çünkü hatıratında bu adrese yer yer atıfta bulunduğu gibi Londra'da bir sahafta bulduğum ve elime aldığım her defasında Arditi'yle manevi bir bağ hissettiğim, onun zarif kaligrafisiyle kendi elinden çıkma tarihsiz orjinal bir mektup, inisyallli matbu mektup kağıdından da anlaşıldığı gibi - her ne kadar bugün yerinde modern bir yapı yükselmiş olsa da - bu adresten yazılmıştı. Arditi Londra'da Her Majesty's Theatre ve Covent Garden'da düzenli olarak operalar idare etti. Gounod'nun da seyirciler arasında yer aldığı *Faust* operasının 1863'teki Londra prömiyeri onun kariyerinde önemli bir merhale oldu. *Uçan Hollandalı*'nın Londra prömiyerini idare eden ilk şef de Arditi'ydi. Hatta bir konser sonrası Wagner'le Viyana'da bizzat tanışmış ve Alman besteci kendisine duyduğu

Arditi'nin 41 Albany Street'ten yazdığı mektubu, (Emre Aracı Koleksiyonu)

şükrandan ötürü boynuna sarılmıştı. *Il Bacio* adını taşıyan vals temposundaki şarkısı ise devrinde o kadar popülerdi ki soprano Adeline Patti tarafından Rossini'nin *Sevil Berberi* operasının ikinci perdesindeki müzik dersi sahnese sık sık eklenir olmuştu.

Sultan Abdülaziz 1867 yazında Kraliçe Viktorya'nın davetlisi olarak Londra'yı ziyaret ettiğinde Sydenham'daki Crystal Palace'ta onuruna verilen Kraliyet Konseri'nde de şef Luigi Arditi'den başkası değildi ve Sultan Abdülmecid için bestelemiş olduğu Türk Kasidesi ek bir soprano resitatifıyla bu defa 1600 kişilik bir İngiliz korusu tarafından otuz bin dinleyicinin huzurunda seslendirildi. Temsil sonrası "Acaba Sultan'ın kulaklarına ulaşan kelimeler kendisine gerçekten Türkçe olarak mı geldi?" diye sormuştu Ağustos 1867 tarihli yazısında *The Musical Times*

Emre Aracı idaresindeki Prag Senfoni Orkestrası ve Filarmoni Korusu Rudolfinum'da Arditi'nin Türk Kasidesi'ni kaydederken, (fotoğraf: Jens Franke)

dergisinin konser kritiği ve eklemişti: “Bunu bilemiyoruz; ancak müziğin evrensel dilinden yola çıkarsak, şüphesiz hiç olmazsa duyduğu notalar kalbine ulaşmış ve bu ülkenin kendisine gösterdiği misafirperverliğin hiç de sıradan olmadığını anlamıştır”. Crystal Palace'taki konser akşamı takvimler 16 Temmuz 1867'yi gösteriyordu. O gün Arditi'nin doğum günüydü. Şüphesiz İstanbul anıları şuurlunda canlanmış olmalıydı. Maestro Arditi sahneler 1894'te veda edecekti. Bir daha hiç ayrılmadığı İngiltere'nin güney sahilinde yerleştiği Hove kasabasında 1 Mayıs 1903'te vefat etti.

Prag'da lapa lapa kar yağıyor. Bu defa takvimler 10 Mart 2005'i gösteriyor. Parizska Caddesi 20 numaradaki tarihi bir apartmanın birinci katında gece geç saatte Rudolfinum'daki kayıt öncesi Arditi'nin *Inno Turco*'sunun notalarını ve şef partiyonunu son defa gözden geçiriyorum. Zira ertesi üç gün boyunca bu kasidenin dünya prömiyer

kaydını Ateş Orga'nın yapımcılığında Prag Senfoni Orkestrası ve Filarmoni Korusu ile benim idaremde gerçekleştireceğiz. İstanbul ve Londra'da seslendirilen “müziğin evrensel dilinden” yola çıkılarak bestelenmiş o eser ilk defa Prag'da hayat bulacak; beraberinde ne anılar canlanacak. Ve *Kalan Müzik*'ten çıkan albümün adı *İstanbul'dan Londra'ya* olacak. Ve hepsi de gerçek oluyor. Doğumunun 200. yılında “hayatı, birçok yetenekli bestecinininki gibi mücadelelerden, hayal kırıklıklarından ve endişelerden yoksun” olmayan Luigi Arditi ve Türk Kasidesi işte bana insanların kalbine ulaşmayı başarmış olan bu notaları ve bestecisini hatırlatıyor... 🎻

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.